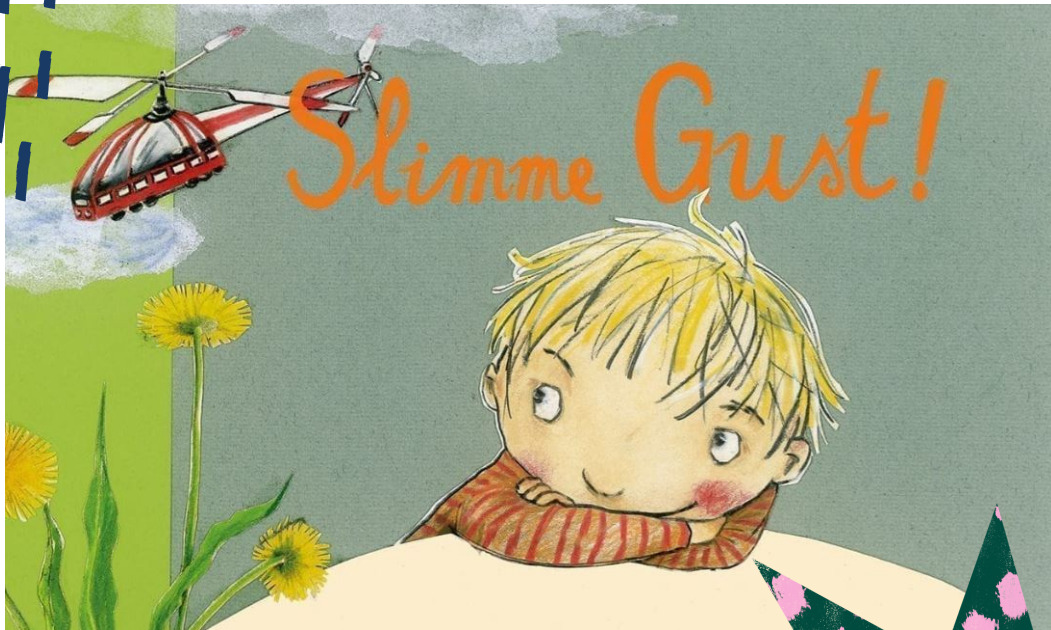

SORAYA FRET | COBIE VAN DUIN | JOLANDA VAN MULKEN

JONGE KINDEREN MET EEN ONTWIKKELINGSVOORSPRONG

DIT IS GUST!

HOGESCHOOL ROTTERDAM 30 MEI 2024

Vragen jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong een bijzondere aanpak? Hebben ze behoefte aan een afzonderlijk aanbod? Of is het een kwestie van - net zoals bij elk kind in je groep - goed observeren en op basis daarvan een aanbod op maat ontwikkelen?

Er ontspint zich een boeiend gesprek tussen drie studenten waarvan er eentje werkt in de Nederlandse kinderopvang, eentje op een Nederlandse basisschool in groep 1-2 en eentje in de Vlaamse opvang- en onderwijscontext.

Meirieu zei het al: "De pedagogiek bevindt zich tussen het spreken en het doen."

En dus gaan we op zoek. Vinden we een aanpak, methodiek, naslagwerk dat ons op weg kan helpen zowel in de kinderopvang als in de kleuterklas? Informatie die helpt als je werkt met baby's, peuters en/of kleuters? Welke inzichten levert het ons op en wat zien we als kansrijk voor de praktijk? En vinden anderen dit ook?

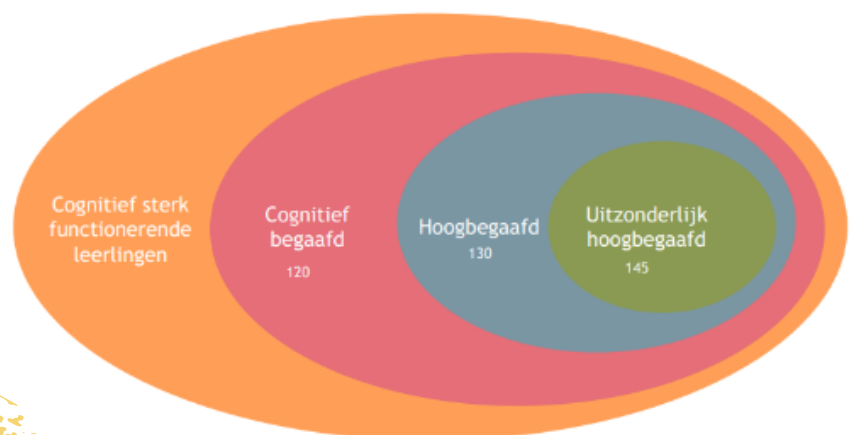
WAAROVER GAAT HET EIGENLIJK?

Eerst even starten met begripsverheldering: is het nu ontwikkelingsvoorsprong, hoogbegaafdheid of - een term die in Vlaanderen sinds 2019 gebruikt wordt - CSF (= Cognitief Sterk Functionerend)?

Je kunt begaafdheid niet herleiden tot enkel hoge intelligentie. Kinderen kunnen binnen verschillende domeinen vaardigheden vertonen op een begaafd niveau, bijvoorbeeld op cognitief, sociaal, perceptueel, creatief of motorisch vlak (Saveyn, 2008). Toch leggen we de focus eerder op **cognitieve begaafdheid**. Wanneer het gaat om de onderwijspraktijk en het leren van kinderen (op school), hebben de cognitieve en schoolse vaardigheden de grootste impact en zijn een voorspellende factor met betrekking tot leerprestaties (Lavrijsen et al., 2022).

Cognitief sterk functioneren is een ruimer begrip dan (hoog)begaafdheid. Het beschrijft het functioneren op meerdere dimensies (vb. vloeiende intelligentie, kortetermijngeheugen...) als ook de absolute en relatieve sterktes, talenten en hindernissen van een kind. Het gaat om een ruimere groep leerlingen (top 10% i.p.v. 2-3%) die nood hebben aan aanpassingen in het pedagogisch-didactisch aanbod (Prodia, 2019).

De term **hoogbegaafdheid** is verbonden aan het resultaat van een intelligentietest en wordt gebruikt voor de doelgroep van mensen met een IQ hoger dan 130. Hoewel jonge kinderen al op zeer jonge leeftijd getest kunnen worden*, is het in de praktijk eerder een uitzondering dan een regel.

Figuur 1: CSF in beeld - Katholiek Onderwijs Vlaanderen

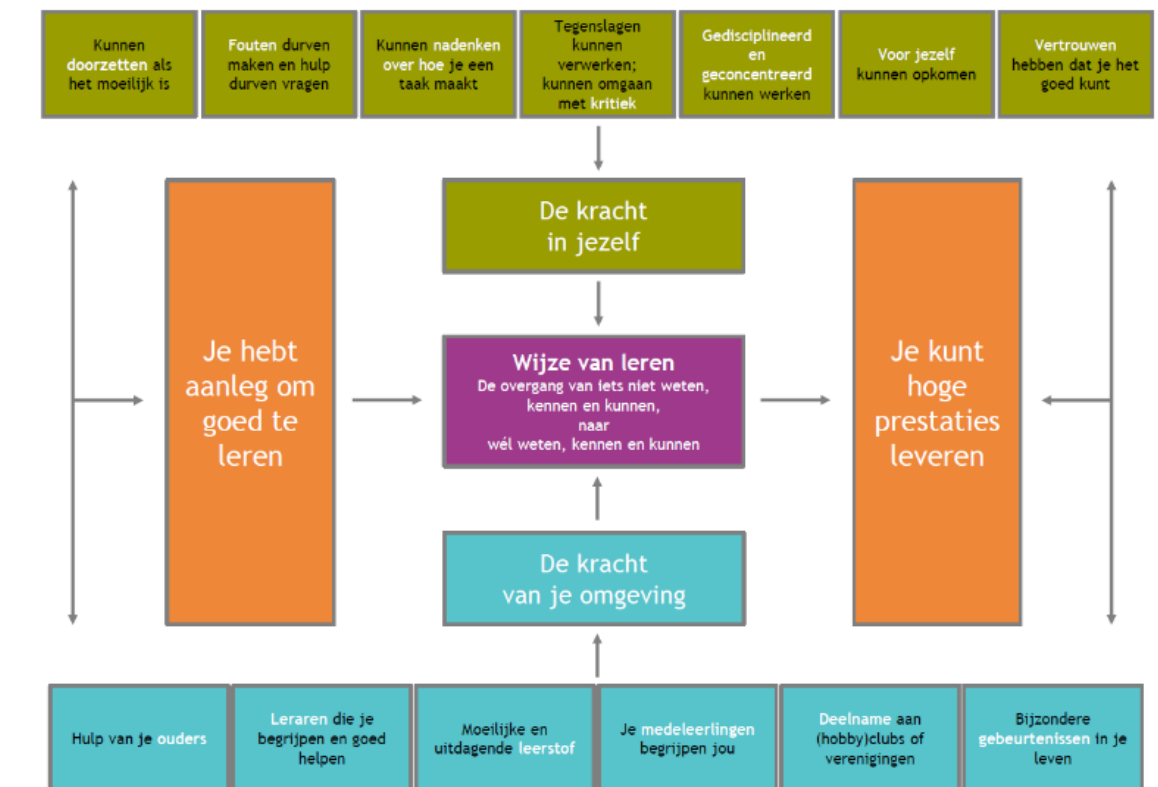
Een CSF leerling wordt omschreven als een kind met sterke cognitieve vaardigheden en/of sterke schoolse vaardigheden (die al dan niet tot uiting komen). Het gaat om kinderen die extra uitdaging nodig hebben, ook al presteren ze op dat moment niet goed. Wanneer het om jonge kinderen gaat (die dus vaak nog niet getest zijn), spreekt men in de literatuur ook wel van een **ontwikkelingsvoorsprong**.

En er is nog iets: hoogbegaafdheid is een potentie waarmee een kind geboren wordt. Er zijn aanwijzingen dat in de hersenen van hoogbegaafde mensen gemakkelijker nieuwe verbindingen worden gemaakt. Naast het voorlopen in de ontwikkeling van taal en denken, is het visueel ruimtelijk inzicht en ego-ontwikkeling vaak ook verder ontwikkeld dan bij leeftijdsgenoten. Of deze versnelde ontwikkeling tot uiting komt, hangt af van meerdere factoren, zowel in de persoon zelf als de omstandigheden waarin die opgroeit. Persoonsgebonden factoren beïnvloeden elkaar en omgevingsfactoren bepalen of de hoogbegaafdheid tot uiting komt.

Dit zien we mooi geïllustreerd in het triadisch model van Renzulli & Mönks (Cattenstart et al., 2018) en het Münchense Hoogbegaafdheidsmodel van Heller. (Prodia, 2019)

Figuur 2: Triadisch model van Renzulli en Mönks

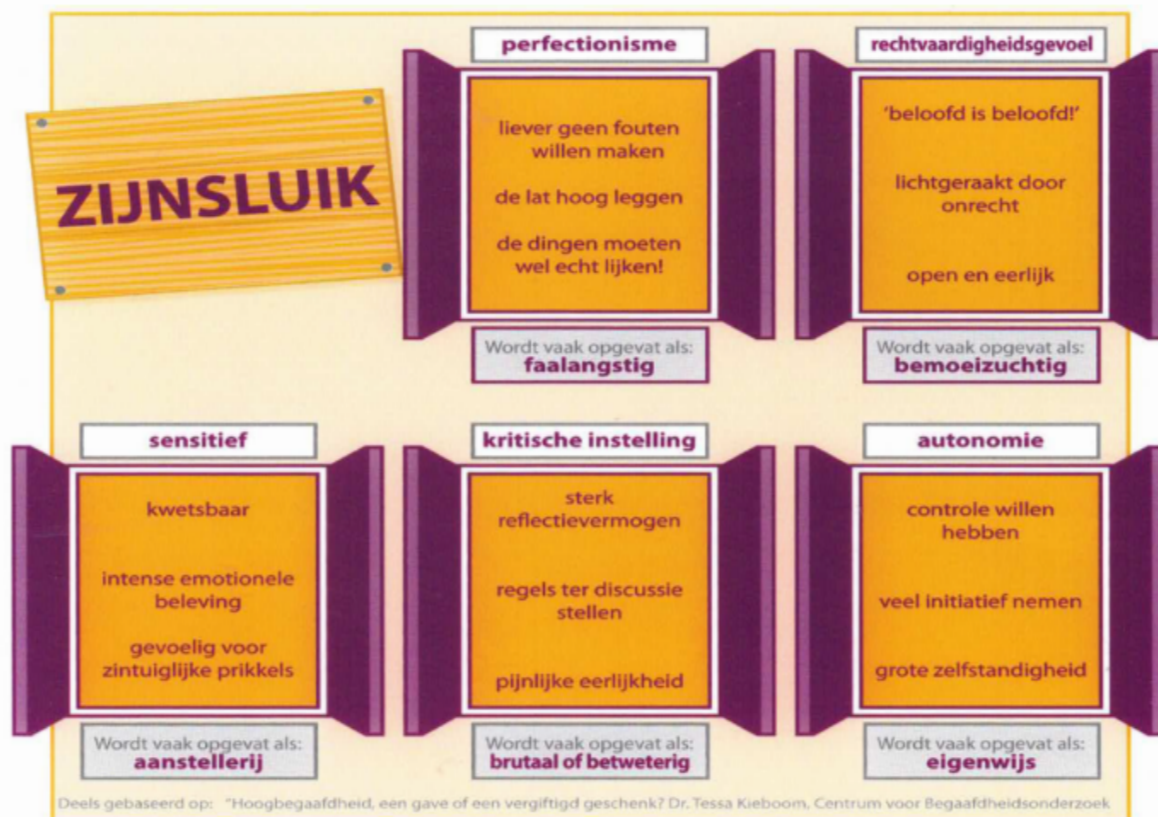
Figuur 3: aangepaste versie van het Münchense Hoogbegaafdheid Model van Heller - KathOndVla

MAAR ALS WE DE ONTWIKKELING VAN JONGE KINDEREN IN KAART BRENGEN, WETEN WE TOCH OF ZE AL WAT VERDER STAAN IN HUN ONTWIKKELING?

Ja en nee. De ontwikkeling bij jonge kinderen verloopt sprongsgewijs: de ene keer stel je een sterke evolutie vast op motorisch vlak, dan lijkt een kind plotseling weer een stuk taalvaardiger te zijn.

Bovendien kan een kind van nature sterk zijn op een bepaald ontwikkelveld en minder op een ander. Je mag echter niet vergeten dat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong niet altijd laten zien wat ze in hun mars hebben. Of ze vertonen net ander gedrag dan wat je zou verwachten. Naast de mogelijke cognitieve signalen die veelal te detecteren zijn via kindvolgsystemen, is het van belang om oog te hebben voor bepaalde **zijnskenmerken** of 'het voelen' die al op jonge leeftijd opgemerkt kunnen worden.

Het gaat om persoonlijkheidskenmerken die bij veel cognitief sterk functionerende kinderen en zeker bij hoogbegaafden voorkomen (Kieboom, 2015). Denk bijvoorbeeld aan 'perfectionisme': deze kinderen leggen de lat soms onrealistisch hoog waardoor er faalangst en vluchtgedrag kan ontstaan. Ze willen iets in één keer kunnen (vb. fietsen) waardoor ze soms erg afwachtend kunnen zijn (en het dan soms echt in één keer kunnen) of gaandeweg opgeven. En als ze te veel beren op de weg zien bij het uitvoeren van een taak kan het zijn dat ze er zelfs niet aan beginnen.

Afbeelding 1: Zijnskenmerken hoogbegaafdheid (Kieboom, 2015)

HOE HERKEN IK DAN EEN BABY, DREUMES, PEUTER EN KLEUTER MET EEN (VERMOEDEN VAN) EEN ONTWIKKELINGSVOORSPRONG?

Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong kunnen op verschillende manieren opvallen.

Soms lopen ze ver vooruit in hun ontwikkeling, soms verloopt de ontwikkeling asynchroon en zijn ze op intellectueel gebied veel verder ontwikkeld dan bijvoorbeeld op emotioneel gebied (Silverman, 1997). Soms doen ze ergens veel langer over maar kunnen ze dan plots iets heel goed. Maar er zijn ook kinderen die helemaal niet uitblinken en geen voorsprong laten of willen laten zien. En zoals hierboven vermeld, spelen de zijnskenmerken en de omgeving een grote rol in hoe die ontwikkeling tot uiting komt. Breed kijken en regelmatig observeren in verschillende contexten is de boodschap.

We bundelden de belangrijkste kenmerken voor baby's, peuters en kleuters.

- alerte en observerende blik al snel na de geboorte, vroege eerste bewuste glimlach
- probeert het hoofd al vroeg op te tillen, rond te kijken en het hoofd te draaien
- huult meer dan gemiddeld, deels door frustratie omdat hij nog niet kan wat hij wel al wil
- snelle motorische ontwikkeling of juist pas laat resultaat maar dan in één keer goed
- doet al vroeg geluiden na, brabbelt eerder, gebruikt meer woorden
- observeert de omgeving en kan zich al jong langere tijd op iets concentreren
- andere slaapbehoefte, valt niet gemakkelijk in slaap
- hoge gevoeligheid, opvallend scherpe waarneming en intense reacties
- grote nieuwsgierigheid en sterke behoefte aan nieuwe indrukken
- legt al vroeg verband tussen oorzaak en gevolg
- laat eigen wil al vroeg duidelijk merken

- sterke eigen wil, laat idee niet zomaar los; wil alles zelf doen, daagt autoriteit en gezag
- hecht belang aan afspraken en regels; beloofd is beloofd
- is intens in emoties, gevoelens en beleving. Soms hoogsensitief: zeer gevoelig voor indrukken, sfeer en prikkels. Kan zeer extravert zijn of net verlegen.
- sterk rechtvaardigheidsgevoel
- grote ondernemingszin, exploratiedrang (houdt van ontdekken, uitproberen...), drang naar zelfsturing, neemt niet zomaar iets van een ander aan; wil graag zelf experimenteren
- 101 waarom-vragen, blijft doorvragen
- is vroeg zindelijk of juist pas heel laat, maar dan wel van de ene op de andere dag
- een hoog energieniveau en weinig slaapbehoefte
- grote leerhonger en nood aan afwisseling: nieuw speelgoed is maar kort leuk
- observeert nauwkeurig en aandachtig, oog voor detail
- goede concentratie bij eigen interesse
- wil geen fouten maken, legt de lat hoog, wil iets meteen kunnen (observeert eerst)
- prima geheugen, weet zaken van lang geleden
- heeft iets vlot onder de knie: vaak zonder oefenen
- snelle ontwikkeling van grote en fijne motoriek, of pas laat resultaat maar dan wel in één keer
- vroege taalvaardigheid en uitgebreide woordenschat of praat pas laat maar dan vrijwel meteen in zinnen; begrijpt snel woordgrapjes en doet originele uitspraken
- vroege ontwikkeling van getalbegrip (18m), ruimtelijke oriëntatie (puzzelen, tekenen, de weg weten) en bijhorende begrippen vb. hoog/laag
- snel begrip van abstractie: kent kleuren (ook mengkleuren); herkent snel symbolen zoals letters, cijfers, logo's, verkeersborden, eigen kentekens en dat van anderen; heeft inzicht in oorzaak-gevolg; snel tijdsbesef
- creatief denkvermogen en intense verbeelding, ingebeelde vriendjes
- speelt met jongere of oudere kinderen
- houdt zich bezig met levensvragen
- ze spelen spelletjes en rollenspelen met veel fantasie en diepgang

- levensvragen: vragen over leven en dood, ontstaan van het leven, voortplanting...
- iets letterlijk nemen of iets moet wel echt lijken (vb. niet tevreden over eigen tekening)
- nieuwsgierig en leergierig
- vaak vlotter contact met oudere kinderen of volwassenen; zorg en verantwoordelijkheidsgevoel voor jongere kinderen
- waarom-vragen: het zijn echte kennissponzen; gaan graag in discussie
- gedetailleerd geheugen
- erg geconcentreerd of net snel afgeleid; betrokkenheid die soms afneemt
- voorzichtig, angstig, afwachtend of net brutaal, dominant, initiatiefnemend
- onvermoeibaar en beweeglijk
- slaapstoornissen
- creatief spel: speelgoed voor andere doeleinden gebruiken; spelregels aanpassen, nieuw spel bedenken maar moeilijk tegen verlies kunnen
- leren zichzelf soms lezen, schrijven
- grapjes met volwassenen, ze proberen op deze manier een band te creëren
- uitgebreid getalbegrip: tellen, voor- en achterwaarts en met sprongen, sommetjes maken, interesse/inzicht in vermenigvuldigen...
- nieuwe motorische vaardigheden zoals fietsen/zwemmen: kunnen het soms 'ineens' of durven, willen, kunnen helemaal niet
- opvallend nauwkeurig
- creatief denken

WAAROM IS HET BELANGRIJK OM EEN KIND MET ONTWIKKELINGSVOORSPRONG VROEGTIJDIG TE HERKENNEN?

Cognitieve begaafd zijn is nog geen garantie op schoolsucces. Een groot deel van deze kinderen ondervindt problemen in hun schoolloopbaan, met name in het secundair onderwijs (Ramos et al., 2021).

Onderzoek van Lavreysen (2022) suggereert dat deze problemen vaak diepe wortels hebben en deze kinderen al in de kinderopvang en/of kleuterschool onder de radar blijven. Ze gaan onderpresteren of scoren niet altijd goed op taal- of rekentesten.

Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben namelijk een sterke leerbehoefte. Juist voor deze kinderen is een passend aanbod erg belangrijk.

Als kinderen een uitdaging gepresenteerd krijgen, zullen ze hun talenten laten zien. Als de gemiddelde leerstof wordt aangeboden, zal een kind met een ontwikkelingsvoorsprong niet zo snel de noodzaak voelen om zich te ontwikkelen naar de zone van naaste ontwikkeling (Van Gerven, 2011). Er wordt geen beroep gedaan op de inspanning van het kind; het kind beheerst de leerstof immers al.

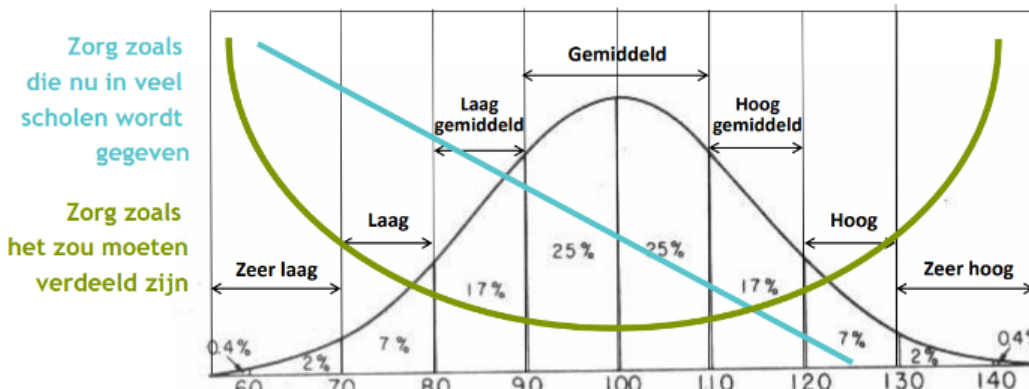
Als (zijns)kenmerken verkeerd opgevat worden, kan het welbevinden een knauw krijgen en de ontwikkeling sterk geremd worden. Denk maar aan een dreumes die enorm gefrustreerd raakt omdat hij zijn broek zelf wil aantrekken, weet hoe het moet maar zijn handen het nog niet voor elkaar krijgen. Andere kinderen worden als het ware onzichtbaar: al na een korte periode op school weten ze wat er van hen verwacht wordt en passen ze zich aan. Naast aanpassingsgedrag behoort ook regressief gedrag tot de risico's als kinderen niet gezien worden. Plots worden ze minder zelfstandig, gebruiken opnieuw babytaal of gaan weer bedplassen. Of ze krijgen fysieke klachten zoals hoofd- of buikpijn.

Onder meer gevoelens van eenzaamheid, langdurige verveling, onbegrip, tanende motivatie en onderpresteren kunnen dan leiden tot onaangepast gedrag of conflicten. Kinderen die dan brutaal of druk worden, zich eerder terugtrekken of chaotisch gedrag vertonen, lopen het risico op misdiagnoses. Ze worden dan weleens gezien als kinderen met AD(H)D, ASS of ODD. Deze kinderen vroeg en juist signaleren en passende begeleiding bieden, kan preventief werken en een waaier aan mogelijke problemen op school en thuis vermijden. Dit maakt zijn kansen op een doorgaande ontwikkeling en een gezond zelfbeeld gunstig.

De focus mag bij deze kinderen (en bij uitbreiding bij elk kind) niet enkel liggen op kwalificatie en socialisatie. Aandacht voor persoonsvorming, leren worden wie je bent; je eigen talenten en manier van aanpak ontdekken, ontwikkelen en opnieuw in vraag stellen. (Sanderse, 2016).

Kinderopvang en kleuteronderwijs zijn bij uitstek de plek om een ontwikkelingsvoorsprong op tijd te kunnen signaleren.

Ondersteuning of zorg in kinderdagverblijven of scholen richt zich veelal op kinderen die 'het minder goed doen'. In de grafiek hieronder wordt aangegeven hoe zorg net anders verdeeld zou moeten worden want ook cognitief sterk functionerende kinderen mogen als kwetsbaar beschouwd worden.

Afbeelding 2: Verdeling zorg op school - verdeling IQ - kathOndVla

WELK INSTRUMENT KUNNEN WE DAN GEBRUIKEN OM CFS LEERLINGEN OF KINDEREN MET EEN ONTWIKKELINGSVOORSPRONG IN BEELD TE BRENGEN?

Het doel van een signaleringsinstrument (oftewel screening) is om op een efficiënte en weinig arbeidsintensieve manier kinderen te identificeren die mogelijk cognitief begaafd zijn en nood hebben aan een andere aanpak. *“Bij een goede screening is het belangrijk dat het screeningsproces een groep oplevert die niet te groot is, maar die tegelijk geen cognitief begaafde kinderen over het hoofd ziet. Wanneer screening te weinig selectief is, zal de daarop volgende signalering of identificatie te veel tijd, inspanning (en mogelijk geld) kosten. Wanneer screening te selectief is, blijven sommige (groepen) cognitief begaafde kinderen onder de radar. Hierdoor kan voor deze kinderen niet nagegaan worden wat hun onderwijsnoden zijn en of zij een gepast onderwijsaanbod krijgen.”* (Prodia, 2019)

Onze zoektocht naar een signaleringsinstrument dat zowel in de kinderopvang als in kleuteronderwijs gebruikt kan worden en dus de reikwijdte van het jonge kind dekt, bracht ons bij **‘Pientere Peuters’ & ‘Knappe Kleuters’**.

‘Pientere Peuters’ en ‘Knappe Kleuters’ werden ontwikkeld en uitgegeven door Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong. Deze instrumenten zijn ondersteunend voor professionals in de kinderopvang (Ned: 0-4j; Vlaanderen: 0-3j) en op de basisschool (Ned: 4 j+; Vlaanderen: 2,5 j+) in het herkennen en erkennen van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. De harmonische ontwikkeling van het kind staat centraal waarbij ook aandacht is voor persoonsgebonden factoren en omgevingsfactoren. Er wordt informatie aangereikt om een passende en pedagogische aanpak te kunnen bieden. Je kan er als professional zelf mee aan de slag, al wordt het volgen van een training, zeker rond het signaleringsinstrument, wel aangeraden.

Voor baby's, peuters en kleuters waarbij een vermoeden van ontwikkelingsvoorsprong is vastgesteld, wordt de suggestie gedaan om hen regelmatig, voor langere perioden en via verschillende wegen te observeren. Ouders kunnen - voorafgaand aan een (intake)gesprek - een vragenlijst met kenmerken van een voorsprong invullen. Een pedagogisch coach, werkzaam in de kinderopvang, gebruikt de kenmerkenlijsten van baby, dreumes en peuter om in gesprek te gaan met de ouders i.p.v. het vragenformulier. Een uitgebreide observatie tijdens het spelen met het kind kan dan helpen om het gedrag van het kind beter te leren begrijpen. Ook het tekenen van een menstekening wordt gebruikt om meer informatie over de ontwikkeling van het kind te verkrijgen.

De indeling van beide instrumenten is vergelijkbaar. Er is een theoretisch luik dat op een behapbare manier informatie geeft over hoogbegaafdheid, ontwikkelingsvoorsprong en het belang om zo vroeg mogelijk te signaleren. In de map van ‘Knappe Kleuters’ wordt tevens aandacht besteed aan de algemene ontwikkeling van 0 tot 4. Daarnaast vind je in beide mappen informatie over heel wat praktische instrumenten (signaleringslijsten, vragenlijsten voor oudergesprekken, spelobservaties, schema's met ontwikkelingsdoelen, informatie over aanbod & tips voor uitdagend spel) en hoe ze te gebruiken. ‘Pientere Peuters’ bevat ook een overdrachtsformulier voor de overstap naar de basisschool. ‘Knappe Kleuters’ beschikt dan weer over een bijlage met leerlijnen en leerlingvolgsystemen.

“Gebruik je de speltips?”. Anna: “Nee, Knappe Kleuters is erg goed voor het signaleren van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong en daar begint het mee. Voor goede tips en ideeën rond aanbod gebruiken we andere boeken en methoden, zoals Slimme Kleuters en de onderzoekskaarten van het Ontdeklab.”

In de signaleringslijsten vind je uitleg over de interpretatie van de ontwikkeling voor volgende domeinen: motorisch, zintuiglijk, socio-emotioneel, taal en algemene ontwikkeling. Er wordt informatie gegeven over gezondheid en gedragskenmerken en bij taalontwikkeling.

Anna, leerkracht in het basisonderwijs werkt met ‘Knappe Kleuters’ en zegt het volgende:

“Dit signaleringsinstrument is overzichtelijk met een duidelijke uitleg. In de praktijk kunnen de signaleringslijsten en vragenlijsten een duidelijker beeld van het kind geven en dus ook informatie voor het oudergesprek. Het signaleringsinstrument is overzichtelijk met een duidelijke uitleg. In de praktijk kunnen de signaleringslijsten/vragenlijsten een duidelijker beeld van het kind en geven informatie voor een oudergesprek. Er staat ook een theoretisch gedeelte in de map. Als je in je praktijk te maken krijgt met kinderen die ander gedrag of een andere ontwikkeling laat zien dan zijn of haar leeftijdsgenoten, wordt er in de map heel goed omschreven wat de kenmerken zijn van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong en hoe je als leerkracht hiermee om kan gaan.”

Voor de overgang naar de basisschool is een overdrachtsformulier voorzien. Het is niet nodig dat de basisschool waar het kind terechtkomt met ‘Knappe Kleuters’ werkt om deze informatie te delen. In het formulier kan je heel wat informatie aanvinken en zo een beeld schetsen van het kind. Daarnaast is er ruimte om aan te geven wat werkt en waar het kind behoefte aan heeft. Op deze manier gaat cruciale informatie niet verloren en kan er aan een warme overgang gewerkt worden voor het kind en zijn ouders.

Jolanda, pedagogisch coach in de kinderopvang:

“Vanuit de peuters is er een overdrachtsformulier naar de kleuters. Zo kunnen kleuterleerkrachten gebruik maken van de al bestaande gegevens.”

Anna: *“Ja, het is heel fijn als je deze informatie krijgt maar dat gebeurt niet bij iedereen.”*

In de map vind je ook informatie over het vervroegd doorstromen naar de basisschool maar het is niet zo gebruikelijk of wenselijk: klassen zijn vaak groot en het kan overweldigend zijn voor een peuter. Anna: *“Je moet je afvragen of vervroegd doorstromen naar de basisschool echt beter is voor het kind. De peuters zitten nu nog in een veilige omgeving; in een kleine groep met veel begeleiding. Je ziet vaak dat als peuters naar de kleuterschool gaan, ze een stapje terug doen in hun ontwikkeling. Op het moment dat ze zich veilig en zeker voelen en als hun welbevinden weer goed is, dan zal hun ontwikkeling weer gaan groeien.”*

Jolanda: *“Bij ons in de praktijk werkt de Peuterplusgroep (peuters vanaf 3,5j) fantastisch. Op deze groep is er meer ruimte voor zelfstandigheid om bijvoorbeeld zelf de speelmaterialen te pakken of om zelf het spel vorm te geven. Ook heeft deze groep uitdagende (speel)materialen zoals de ‘Talentenlijn Peuters’.”*

Over de psychometrische kwaliteiten van de signaleringslijsten wordt in de handleiding geen informatie gegeven. Ook de validiteit van de test van Goodenough-Harris is natuurlijk ontoereikend om intelligentie te gaan meten. Daarvoor zouden andere intelligentietesten moeten worden afgenomen. Daar ligt de ambitie ook niet. ‘Pientere Peuters’ en ‘Knappe Kleuters’ beogen vooral een brede kijk op kinderen met een vermoeden van ontwikkelingsvoorsprong vanuit een positief groeiperspectief en in verbinding met het kind en zijn ouders. De focus ligt op wat het kind al allemaal kan en niet op wat nog niet lukt.

EN DUS KOMEN WE TOT DIT BESLUIT...

Het is noodzakelijk om in de kinderopvang of bij de kleuters op de basisschool zicht te krijgen op welke kinderen een ontwikkelingsvoorsprong hebben. Als begeleider of leerkracht ben je niet afhankelijk van een diagnose om een kind het aanbod te geven dat het nodig heeft om stappen vooruit te zetten in zijn brede ontwikkeling.

Wat wel essentieel is voor het kind, is dat je een correct beeld hebt van zijn noden en behoeften. Dit geldt trouwens niet enkel voor cognitief begaafde kinderen in je groep. Elk kind verdient een aanbod afgestemd op zijn individuele noden.

Naast de brede beeldvorming is het belangrijk dat we via een gepast instrument ook inzetten op vroegtijdige signalering van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Zo kunnen we een mogelijke mismatch tussen noden en aanpak die vaak in de praktijk ontstaat zo veel mogelijk vermijden. Een kansrijke aanpak voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong start dus met een goede signalering in samenspraak met ouders.

De methodes Pientere peuters en Knappe kleuters bieden inhoudelijke bouwstenen aan begeleiders en leerkrachten om op een toegankelijke manier meer kennis over het thema te vergaren. Er zijn praktische tools voorzien om kinderen te screenen en informatie te verzamelen in functie van de doorgaande lijn naar kleuterschool of lagere school. Alsook vind je er handvatten voor de omgang met kinderen en kinderen. De onderdelen vormen geen keurslijf maar zijn flexibel in te zetten op maat van het pedagogisch project in het kinderdagverblijf of op school en in functie van de noden in de dagelijkse praktijkcontext.

- Knappe Kleuters - Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong
- Pientere Peuters - Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong
- Inspiratie vlogs - Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong
- Je mag er zijn! - Stichting IQ+ (stichtingiqplus.nl)
- De begaafde leerling - SLO
- Vroeg signaleren - SLO
- Gespreksplaat - Hoe zie jij talenten van jonge kinderen? - SLO
- Bright Kids • Laat het genie in je schijnen!

Podcast:

- Podcasts | Podcastserie Vertel eens... - Centrum voor Jeugd en Gezin (cjgLeiden.nl)

Materialen

- Talentenlijn | Bekius Schoolmaterialen
- Denksleutels voor kinderen die extra uitdaging nodig hebben - SWVPO3006
- Talentkaartjes Junior groot - HB-Webshop
- Slimme kleuters
- Onderzoekskarten Ontdeklab

Implementeren

- 10-stappenplan voor het jonge kind met een ontwikkelingsvoorsprong (onderwijsindeleidsergio.nl)
- Home | Project Talent Ondersteuningsbeleid Cognitief Sterk Functionerende leerlingen.

Boeken:

- Meersman, A., Stroobandt, K. (2019). Peuters die net iets meer kunnen. Acco.
- Meersman, A., Stroobandt, K. (2017). Peuters die net iets meer kunnen. Acco.
- Sammels, M., RoL, W. (2023). Uitdagende peuters en kleuters uitdagen. Garant.
- Van der Poel- de Schipper, L. (2018) Bijdehante baby's en pittige peuters. Maak Je Eigen Onderwijsboek.

MEER WETEN?

LITERATUURLIJST ONDERLEGGERS

- F.Cattenstart, M., de Jong, M., Windhorst, Y. (2018). Pientere Peuters. Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong.
- Gerven, E. van (2011). Ontwikkelingen in het denken over hoogbegaafdheid. In E. van Gerven (Ed.), Handboek Hoogbegaafdheid (pp. 6-21). Koninklijke Van Gorcum.
- Kieboom, T. (2015). Hoogbegaafd: als je kind (g)een Einstein is. Lannoo.
- Lavrijsen, J., Sypré, S., & Verschueren, K. (2022). Snel van start: vroege predictoren van cognitieve begaafdheid bij kleuters. Pedagogische Studietoelaten. 99(1), 1-19.
- Meersman, A., Strooband, K. (2019). Peuters die net iets meer kunnen. Acco.
- Meersman, A., Strooband, K. (2017). Peuters die net iets meer kunnen. Acco.
- Prodia. (2019) Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief sterk functioneren: modellen van begaafdheid. Geraadpleegd op 26 mei 2024 via Cognitief sterk functioneren – Prodia (prodiagnostiek.be)
- Ramos, A., Lavrijsen, J., Linnenbrink-Garcia, L., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Sypré, S., & Verschueren, K. (2022). Motivational Pathways Underlying Gifted Underachievement: Trajectory Classes, Longitudinal Outcomes, and Predicting Factors. Gifted Child Quarterly, 1-19.
- Sanderse, W. (2016). Wanneer ben je gevormd: een overzicht van drie actuele benaderingen. In Kennisbasis Lerarenopleiders, Katern 6: vorming in de lerarenopleidingen. Fontys Hogescholen.
- Saveyn, J. (2002). Over afbouw van jaarklassensysteem en 'versnelling' als differentiatiemaatregel. Katholiek Onderwijs Vlaanderen.
- Silverman, L. (1997). The Construct of Asynchronous Development. Peabody Journal of Education, 72(3&4), 36-58.